Agricultural Economics and Development

Vol. 34, No. 134, Summer 2026

Research Paper

Examining the Position of "Village" in Iran's Seventh Development Plan

F. Ahmadi [1], A. Panad [2], S. Nasire Zare [3]

Received: 5 May, 2026 Accepted: 2 August, 2026

Introduction: Rural areas are typically recognized as productive spaces. The livelihoods and, predominantly, the economies of these areas are primarily linked to agricultural activities. However, today, rural areas are not limited to such activities; they also encompass livestock, tourism, handicrafts, and more. As such, the conditions and functions of rural areas exhibit significant complexity and diversity. Alongside these circumstances, studies demonstrate that the topic of the development and prosperity of rural areas has been one of the critical issues in national development in Iran. In the years following the Islamic Revolution, the rural sector was recognized as a distinct entity from the urban sector in the Second Development Plan, leading to numerous projects and programs aimed at improving economic and social indicators in the rural areas. An examination of these policies reveals that many rural regions still face structural, economic, and social challenges, generally suffering from a lack of effective mechanisms for achieving sustainable development. It appears that a significant portion of these programs have been implemented without reliance on deep and systematic studies regarding the interlinkages among dimensions, institutions, and actors, leading to reduced efficiency and effectiveness of actions and goals in rural contexts. The Seventh Development Plan (2024-2028), currently in its mid-implementation years, offers an opportunity for a profound and exploratory examination of these issues. Such an analysis can enhance the understanding of governance patterns, the distribution of power, and the relationships between various levels of planning (from national to local) in our country. Furthermore, this understanding may contribute to redefining the role and strengthening the position of local institutions

1. Corresponding Author and PhD Researcher, Agricultural Planning, Economics, and Rural Development Research Institute (APERDRI), Tehran, Iran (f.ahmadi@agri-peri.ac.ir).
2. PhD Student in Geography and Rural Planning, Kharazmi University, Tehran, Iran.
3. PhD Student in Geography and Rural Planning, Kharazmi University, Tehran, Iran.

DOI: 10.30490/aead.2026.367649.1738

in the planning and implementation processes of rural development policies. Accordingly, this research aimed at clarifying the relationships among actors and key topics related to "village" within the framework of the Seventh Development Plan, providing a more comprehensive understanding of the network mechanisms influencing this process. So, it sought to elucidate the main roles and functions of the rural areas in the country and the structure of rural governance.

Materials and Methods: This research was an applied study in terms of objective and a mixed one in nature. It tried to identify the legal provisions related to the "rural" sector and to discover the actors/organizations influential in the implementation of the Seventh Development Plan (2024-2028). For this purpose, all chapters and 120 legal articles of the Seventh Development Plan were systematically studied, and relevant data were extracted. Due to the volume of data and the overlap of some programs, the coding and data management process was conducted using MAXQDA 2020. To enhance accuracy and reduce potential bias in interpretations, the findings were reviewed and refined in three stages by two academic experts. Subsequently, the data were prepared for Social Network Analysis (SNA), and two text files were created to form a paired matrix. The Ravar Matrix software was used in this stage to construct a two-mode matrix. Finally, the paired matrix served as the basis for analysis in UCINET and Gephi. Network analysis indicators were examined at three macro-, meso- and micro-levels.

Results and Discussion: An examination of the macro-level network indicators revealed significant differences in the number of nodes and links between the two networks. The first network had 54 nodes, while the legal provisions contained 21 nodes. The network density among actors was 0.278, and among legal provisions, it was 0.763. The high density of the network within the legal provisions indicated a high degree of interdependence and cohesion among the legal clauses and related regulations in the Seventh Development Plan. Subsequently, the center-periphery index was utilized. The results showed that in the "actors" network, 21 actors were positioned at the center of the network. These actors, as reflected by their organizational responsibilities in the overall context, primarily assumed roles as policymakers, planners, or providers of macro-level resources, and their interconnections within the network were extensive and influential. Among these, Rural Councils, Islamic Councils, the Social Insurance Fund for Farmers, Rural People, and Nomads, the Governorate, the Tribal Affairs Organization, and the Organization for Rural and Tribal Development and Advancement were located at the periphery of the network. Despite being at lower levels and in direct

interaction with the local community, these actors possessed less decision-making power and fewer structural ties within the network. Furthermore, the micro-level network indicators also yielded significant results. “The State” as a key actor had the most direct connections with organizational institutions in the country for program implementation. In addition, the “Ministry of Agriculture-Jahad” (MAJ) and the “Central Bank of Iran” (CBI) responsible for achieving agricultural development goals and financial provision, held higher centrality. The “private sector” and “Non-Governmental Organizations” (NGOs) also occupied more prominent positions. The review of legal provisions indicated that the established pattern focused on specific areas. “Development of the national information network” was considered a fundamental and key priority. Moreover, the topics of social health development and the preservation and efficient use of natural resources and the environment were addressed as essential issues in rural areas. Additionally, the socio-cultural and economic-financial dimensions were the primary aspects of focus in the plan.

Conclusion and Suggestions: The overall conclusion drawn from the findings is that in the plan, the rural areas are primarily addressed through a focus on developing related infrastructure (the national information network, which can improve rural connectivity) and social (social health development) and environmental (resource management) support. Furthermore, “empowerment” is presented as a tool for improving the status of rural areas, indicating an indirect approach to economic development in these regions. However, the current situation suggests that the “agricultural” sector, despite its primary role, is mainly considered within the framework of general objectives and less as a strategic and independent priority alongside the legal provisions related to the rural areas. This context could lead to a complete misalignment between the overall goals of the plan and the real economic and livelihood needs of our country’s rural communities.

Keywords: *Rural Areas, Development, Agriculture, Plan, Network Analysis.*

JEL Classification: Q38, Q16, R58, R38

اقتصاد کشاورزی و توسعه

سال ۳۴، شماره ۱۳۴، تابستان ۱۴۰۵

مقاله پژوهشی

بررسی جایگاه «روستا» در برنامه هفتم پیشرفت ایران

فاطمه احمدی[۱]، عبدالصمد پناد[۲]، سعید نصیری زارع[۳]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۵/۱۱

چکیده

با وجود انجام برنامه‌های متعدد توسعه در دوره‌های پیش و پس از انقلاب اسلامی در ایران، کماکان مناطق روستایی کشور با چالش‌های بسیاری روبه‌روست. برنامه هفتم پیشرفت (۱۴۰۷-۱۴۰۳)، که اکنون در سال‌های میانی اجرای آن است، امکانی را فراهم می‌کند تا به صورتی عمیق و اکتشافی، بتوان بدین مسئله پرداخت. بر همین اساس، در پژوهش حاضر، با شناسایی ماده‌های قانونی مرتبط با موضوع «روستا» در برنامه هفتم، به تبیین کنشگران و احکام قانونی پرداخته شد. در این راستا، پژوهش حاضر به شیوهٔ آمیخته و بر پایه رویکرد تحلیل شبکه‌های اجتماعی صورت گرفت و اطلاعات لازم برای انجام آن، پس از بررسی ۱۲۰ ماده قانونی، با استفاده از نرم‌افزار مکس‌کیودا (MAXQDA) و به‌صورت ماتریس خودتعاملی در ماتریس راور (Ravar) به‌دست آمد. برای تحلیل داده‌ها، از نرم‌افزارهای تحلیل شبکه اجتماعی UCINET، Gephi و شاخص‌های تحلیل شبکه در سه سطح کلان، میانی و خرد استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که

۱- نویسندهٔ مسئول و پژوهشگر (دکتری)، مؤسسهٔ پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعهٔ روستایی، تهران، ایران.
(f.ahmadi@agri-peri.ac.ir)

۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

۳- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

DOI: 10.30490/aead.2026.367649.1738

ساختار حکمرانی در برنامه هفتم پیشرفت بر محوریت دولت است و شبکه روابط نهادی از الگوی متمرکز پیروی می‌کند؛ در مقابل، دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی، با وجود ارتباط مستقیم با جامعه روستایی، از جایگاه ضعیف‌تر در شبکه تصمیم‌سازی و پیوندی برخوردارند؛ همچنین، برنامه‌های اصلی برای مناطق روستایی، عمدتاً بر توسعه شبکه ملی اطلاعات، ارتقای سلامت اجتماعی و حفاظت و بهره‌وری منابع طبیعی قرار دارد، در حالی که بخش کشاورزی، به‌رغم نقش بنیادین آن در توسعه روستایی، بیشتر در قالب اهداف کلی مطرح شده و کمتر به‌عنوان یک اولویت اصلی بیان شده است. این یافته‌ها نشان می‌دهد که تحقق اهداف توسعه روستایی مستلزم تقویت جایگاه کنشگران محلی، ارتقای هماهنگی میان نهادهای مسئول و بازتعریف نقش بخش کشاورزی در سیاست‌های توسعه است. اما به‌طور کلی، پژوهش با رویکرد تحلیل شبکه به بررسی روابط نهادی، الگوهای تعامل میان کنشگران و احکام قانونی پرداخت. این رویکرد می‌تواند مبنایی را برای بازنگری در سیاست‌گذاری و افزایش انسجام برنامه‌های توسعه روستایی در آینده فراهم آورد.

کلیدواژه‌ها: *روستا، توسعه، کشاورزی، برنامه هفتم پیشرفت، تحلیل شبکه.*

طبقه‌بندی JEL : Q38, Q16, R58, R38

مقدمه

بسیاری از صاحب‌نظران، ریشه ناکامی در بهبود وضعیت جوامع روستایی و شکست برنامه‌های توسعه را به‌طور مستقیم، به رویکردها و راهبردها نسبت می‌دهند (Chigbu, 2012). بدین ترتیب، سیاست‌های توسعه روستایی در دهه‌های گذشته نیز شاهد تحولی عمیق در عرصه علم و سیاست بوده است. این سیاست‌ها از رویکردهای سنتی، مقطعی و «از بالا به پایین» فاصله گرفته و به سمت الگوهایی مبتنی بر درک عمیق‌تر فضا و مکان حرکت کرده‌اند (Bentley & Pugalis, 2014; Celata & Coletti, 2014; Horlings et al., 2018; Pugalis & Gray, 2016). این الگوها که بر شناخت و به‌کارگیری ظرفیت‌های منحصربه‌فرد هر منطقه تأکید دارند، در پی کاهش حاشیه‌نشینی و نابرابری‌های ناشی از رویکردهای متداول و کلی‌نگر در مناطق و کشورهای مختلف است (Barca et al., 2012; Guinjoan et al., 2016; Varga, 2017). یکی از رویکردهای جدید که می‌تواند پاسخی اساسی به ناکامی‌های ناشی از رویکردهای کلی‌نگر و از بالا به پایین در برنامه‌های توسعه باشد، تمرکز بر شبکه روابط متقابل و پیچیده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که این چارچوب عبارت است از ابزاری کارآمد برای مدیریت بهینه منابع (Musiolik & Markard, 2011) و همچنین، تسهیل انتقال دانش بین واحدها و به اشتراک‌گذاری دارایی‌ها و کاهش خطرات توسعه در بخش‌های مختلف صنعتی، تجاری و اقتصادی (Asadifard & Tabatabaeian, 2017; Kapucu & Garayev, 2013). در همین راستا نیز امروزه، روستاها دیگر تنها به‌عنوان سکونتگاه‌هایی با کارکرد

کشـــاورزی شـــناخته نمی‌شـــوند، بلکه مجموعه‌ای از فعالیت‌های اقتصـــادی، اجتماعی و نهادی را دربرمی‌گیرند که در تعامل مســـتمر با یکدیگرند. بر اثر تنوع فعالیت‌هایی مانند کشـــاورزی، دامداری، گردشگری، صنایع دستی و خدمات، همراه با حضور نهادهای دولتی و محلی، توسعه روستایی بیش از گذشته به هماهنگی میان کنشگران و انسجام سیاست‌های اجرایی وابسته شده است. از این‌رو، انجام هرگونه برنامه‌ریزی برای توســـعه در این مناطق مســـتلزم نگاهی یکپارچه به روابط میان نهادها، کنشگران و حوزه‌های مختلف فعالیت در این مناطق است.

در ایران نیز توسـعه و آبادانی روسـتاها همواره یکی از محورهای اصـلی در برنامه‌های توسعه بوده است. با وجود اجرای برنامه‌های متعدد پیش و پس از انقلاب اسلامی، بسیاری از مناطق روسـتایی همچنان با چالش‌هایی نظیر نابرابری‌های فضـایی، ضـعف هماهنگی نهادی، پراکندگی سـیاسـت‌ها و محدودیت در بهره‌گیری از ظرفیت‌های محلی مواجه‌اند (Azkia & Dibaaji Foroushani, 2017; Badri et al., 2019). این وضعیت نشان می‌دهد که صرف تدوین برنامه‌های توسـعه به تحقق اهداف توسـعه پایدار روسـتایی نینجامیده اسـت. برنامه هفتم پیشـرفت (۱۴۰۳–۱۴۰۷)، که اکنون سـال‌های میانی اجرای آن اسـت، امکانی را فراهم می‌کند تا به صـورتی عمیق و اکتشـافی بدان پرداخته شـود. این برنامه سـیاسـت‌ها و جهت‌گیری‌های کلان در حوزه‌های مختلف از جمله توسـعه روسـتایی را ترسـیم می‌کند. بررسـی جایگاه روسـتا در این برنامه، افزون بر شـناخت اولویت‌های سـیاسـتی، می‌تواند تصـویری روشـن از نحوه توزیع مسـئولیت‌ها، ارتباط میان نهادهای تصمیم‌گیر و الگوی حکمرانی روستایی ارائه دهد. از این‌رو، تحلیل این برنامه فرصتی مناسب برای ارزیابی میزان انسـجام سـیاسـت‌ها و نحوه سـازمان‌یافتگی روابط میان بازیگران مؤثر در توسـعه روستایی را فراهم می‌آورد.

چارچوب نظری

از آنجا که پژوهش حاضـر به بررسـی جایگاه روسـتا در برنامه هفتم پیشـرفت پرداخته، تحلیل این برنامه مسـتلزم بهره‌گیری از چارچوبی اسـت که بتواند روابط میان کنشـگران، نهادها و موضـوعات سیاستی را تبیین کند. در این راستا، «تحلیل شبکه‌های اجتماعی[1]» به‌عنوان چارچوب نظری پژوهش انتخاب شـده اسـت. تحلیل شـبکه‌های اجتماعی (SNA)، به‌عنوان یک رویکرد نوظهور در حوزه علوم اجتماعی، عمدتاً بر مطالعه روابط و نحوه جریان اطلاعات یا تأثیرات میان این گره‌ها (نودها) متمرکز

1. Social Network Analysis (SNA)

است. این رویکرد ابتدا به شکل مجموعه‌ای از روش‌ها، ابزارها و شیوه‌های تحقیق تجربی مطرح شد؛ اما امروزه، تبدیل به یک چارچوب نظری و حتی یک نظریه جامعه‌شناختی مستقل شده است. برخی از پژوهشگران علوم اجتماعی بر این باورند که این رویکرد فراتر از یک روش با مجموعه‌ای از ابزار و فنون تحلیلی است (Bastani & Raeisi, 2012). شبکه‌ها قادر به ایفای کارکردهای گوناگون از جمله عاطفی، ابزاری، مالی و اجتماعی هستند (Bincy et al., 2022; Wang et al., 2021). این مفهوم در اصل برای درک روابط پیچیده میان افراد در یک جامعه به‌کار رفته بود؛ اما با بسط رویکردهای کمی، مفهوم شبکه به نظریه گراف پیوست و جنبه‌ای رسمی‌تر به خود گرفته است. بر اساس نظریه گراف، شبکه مجموعه‌ای معین از نقاط (رئوس) است که توسط مجموعه‌ای از خطوط (یال‌ها) به هم مرتبط شده‌اند. در این تعریف، هیچ محدودیتی برای تعداد یال‌های متصل به هر رأس یا جهت این یال‌ها وجود ندارد. رابطه، بخشی از شبکه را تشکیل می‌دهد که در آن، یک یال می‌تواند یک رأس را به رأس دیگر متصل کند و در آن، یال‌های موازی مجاز نیستند (Mitchell, 1969). همین ویژگی، تحلیل شبکه را از یک ابزار توصیف روابط به چارچوبی برای مطالعه ساختار تعاملات و الگوهای ارتباطی در نظام‌های اجتماعی و سازمانی نیز تبدیل کرده است، بدین صورت که در حوزه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، سازمان‌ها و نهادها، به‌عنوان گره‌های اصلی شبکه، نقش تعیین‌کننده در شکل‌گیری و اجرای سیاست‌ها ایفا می‌کنند (Mitchell, 1982). نهادهای عمومی و دولتی، به‌دلیل دسترسی به ابزارهای قدرت رسمی، از اهمیت ویژه برخوردارند، زیرا به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم، بر برنامه‌ها تأثیر می‌گذارند (Saidi et al., 2018). بدین‌ترتیب، رویکرد «کنشگر شبکه» نیز با نگاهی به مقوله قدرت، امکان شناسایی هم‌زمان تأثیرگذاری کنشگران بر شکل‌گیری سیاست‌ها و تصمیم‌گیری‌های برنامه‌ریزی را فراهم می‌آورد. این رویکرد به درک بهتر تأثیر زمینه‌های ساختاری تشکیل‌دهندهٔ بستر فعالیت کنشگران یاری می‌رساند و چارچوبی مفید برای تأمل در چگونگی درهم‌تنیدگی مناسبات فضایی در شبکه‌های پیچیده را فراهم می‌کند. تحلیل شبکه کمک می‌کند تا دریابیم که فرآیند طرح موضوع در سیاست‌گذاری‌ها چگونه آغاز می‌شود، چه افرادی و با چه سازوکارهایی در فرآیند تصمیم‌گیری‌های خط‌مشی‌گذاری دخالت دارند و چگونه این سیاست‌ها به مرحله اجرا درمی‌آیند. این نوع تجزیه‌وتحلیل‌ها درک پویایی‌های روابط قدرت و نیز چگونگی اعمال نفوذ و تسلط برخی افراد و گروه‌ها در نتایج حاصل از برنامه‌ریزی را امکان‌پذیر می‌کنند (Murdoch, 1998). از این‌رو، پرداختن به فرآیندهای برنامه‌ریزی در سطح محلی، بدون در نظر گرفتن ساختارها و راهبردهای قدرت نهفته در

بطن آنها، ناقص خواهد بود، زیرا تصمیم‌گیری در برنامه‌ریزی مسیری هموار و بدون چالش نیست، بلکه فرآیندی پرمخاطره و غالباً همراه با مناقشه است (Hillier, 2009).

بر این اساس و مطابق آنچه بیان شد، در پژوهش حاضر، رویکرد تحلیل شبکه‌های اجتماعی (SNA) نه صرفاً به‌عنوان یک روش ترسیم ارتباطات بلکه در قالب چارچوبی نظری برای تبیین جایگاه «روستا» در برنامه هفتم پیشرفت مد نظر بوده است. این رویکرد امکان شناسایی کنشگران کلیدی، ترسیم روابط و الگوی توزیع قدرت، میزان تمرکز یا پراکندگی ارتباطات و نحوه پیوند موضوعات مرتبط با توسعه روستایی را فراهم می‌آورد. از این منظر، برنامه هفتم پیشرفت نه‌تنها مجموعه‌ای از احکام و مواد قانونی بلکه شبکه‌ای از تعاملات میان بازیگران، نهادها و موضوعات سیاستی تلقی می‌شود. بنابراین، در پژوهش حاضر، استفاده از این چارچوب زمینه‌ای را فراهم می‌کند تا فراتر از توصیف محتوای برنامه، ساختار ارتباطات و سازوکارهای نهادی مؤثر بر سیاست‌های توسعه روستایی در برنامه تبیین و ارزیابی شود.

پیشینه پژوهش

با توجه به تمرکز اصلی پژوهش بر برنامه هفتم پیشرفت، بررسی پیشینه پژوهش نیز متمرکز بر بررسی برنامه‌های توسعه بوده است. اما در ایران، سال‌ها مطالعه و پژوهش در موضوع توسعه روستایی به ایجاد و توسعهٔ مدل‌ها و تحلیل‌های نظری و کاربردی قابل ملاحظه در این حوزه انجامیده است (Azkia & Dibaaji Foroushani, 2017). با احتساب این موضوع، شناخت و نقد برنامه‌های عمرانی و توسعه نیز حوزه‌ای پویا در پژوهش‌های علمی بوده است. شیخ‌علی‌شاهی و همکاران (Sheikh Alishahi et al., 2025) به شناخت جایگاه توسعه روستایی در برنامه‌های پنجم و ششم پرداختند. یافته‌های پژوهش آنها نشان داد که هر دو برنامه بر محورهایی همچون توسعه عمران روستایی، مدیریت اراضی، کشاورزی، اشتغال و سلامت تأکید داشته‌اند، در حالی که غلبه رویکرد زیرساختی و عمرانی بر این برنامه‌ها مانع توجه کافی به ابعاد انسان‌محور توسعه روستایی شده است. بدری و همکارن (Badri et al., 2019) نیز به بررسی چالش‌های تدوین سیاست‌های فضایی در مناطق روستایی ایران پرداختند. نتایج مطالعهٔ آنها نشان داد که ضعف بنیان‌های اندیشه‌ای و نظری سیاست‌گذاری در کشورمان مهم‌ترین عامل در پیدایش قوام و دوام این نوع از سیاست‌های متمرکز، بخشی و «بالا به پایین» بوده است؛ در عین حال، سیاست‌های تدوین‌شده نیز از منظر نهادی و سرزمینی یکپارچه نیستند و فرآیند تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه روستایی نیز منسجم و متصل نیست و بازخورد مناسب شکل نمی‌گیرد. تحلیل جایگاه سکونتگاه‌های روستایی در برنامه‌های توسعه اقتصادی- اجتماعی پس از انقلاب

اسلامی (۹۵-۱۳۶۸) نیز موضوع پژوهش امیرانتخابی و همکاران (Amirentekhabi et al., 2019) بوده است. نتایج این پژوهش نشان داد که از برنامه اول تا برنامه پنجم توسعه، ابعاد و سیاست‌های توسعه روستایی رو به افزایش بوده و بعد اجتماعی نیز بیشترین توجه را در برنامه‌ها به خود اختصاص داده است. در همین زمینه، به باور ازکیا و دیباجی فروشانی (Azkia & Dibaaji Foroushani, 2017)، در نقد برنامه‌های توسعه روستایی، قبل از انقلاب، برنامه‌های عمرانی به‌صورت متمرکز و از بالا به پایین، بدون مطالعه بومی، سطحی‌نگر به مسائل روستایی، دارای دید فنی و بدون نگرش جامعه‌شناسانه بوده و پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز در جامعه روستایی، ابتدا نوعی مشارکت فزاینده در قالب بسیج اجتماعی تجربه شده که از تحول‌های سطح کلان جامعه بی‌تأثیر نبوده است و اجرای آن، گرچه به‌صورت هدایت‌شونده از بیرون بوده است، اما محدود شدن به برخی اقدام‌های اجرایی و اجرای طرح‌های گذشته (با وجود تغییر در محتوای برنامه‌ها) به‌روشنی دیده می‌شود. به گفتظ فرضی مولان (Farzi Moolan, 2013) نیز در برنامه‌های اول تا چهارم توسعه، گرچه به امور روستایی و از جمله زیرساخت‌ها (از قبیل راه، آب، برق و ...) توجه شده، اما همچنان برخی از مشکلات اقتصادی و فرهنگی پابرجاست.

در همین زمینه، با توجه به رویکرد نظری پژوهش حاضر بر پایه تحلیل شبکه‌های اجتماعی (SNA)، در این بخش، به مرور پژوهش‌هایی با رویکردهای مشابه برای تبیین روابط میان کنشگران، نهادها و فرآیندهای تصمیم‌گیری در حوزه توسعه روستایی پرداخته شده است. قربانی و همکاران (Ghorbani et al., 2025) به بررسی و مقایسه الگوهای تعامل و توزیع قدرت بین دست‌اندرکاران سازمانی در حوزه توسعه روستایی شهرستان تفتان، قبل و بعد از اجرای طرح آبادانی و پیشرفت منظومه‌های روستایی پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که اجرای طرح در سکونتگاه‌های روستایی به تغییراتی در ساختار شبکه حکمرانی به سمت مشارکت فعال‌تر سازمان‌های مرتبط در مدیریت و توسعه مناطق بیابانی انجامیده و از این‌رو، بر تحلیل «شبکه‌های اجتماعی» به‌عنوان ابزاری ارزشمند برای شناخت تغییرات شبکه‌های حکمرانی در مناطق بیابانی تأکید شده است. گرکانی و همکاران (Gorgani et al., 2022) نیز در استان خراسان رضوی، شهرستان باخرز، به بررسی سرمایه اجتماعی میان گروه‌های خرد در راستای توسعه پایدار روستایی پرداختند. بر پایهٔ یافته‌های این پژوهش، قبل از اجرای پروژه توانمندسازی، سطح سرمایه اجتماعی متوسط بوده و اما پس از اجرای پروژه، شاخص‌های کلیدی مانند تراکم[1] شبکه، اعتماد و مشارکت افزایش قابل توجه یافته و به حد مطلوب

1. density

رسیده است، که خود زمینه‌ساز تقویت انسجام و همکاری بین روستاییان شده و بسترهای لازم برای تحقق توسعه پایدار روستایی را فراهم کرده است. در موضوعی دیگر، صائمی‌پور و همکاران (Saemipour et al., 2021) به بررسی سرمایه اجتماعی شبکه ذی‌نفعان در استای تحقق توسعه پایدار در منطقه روستایی تلوبین در استان سمنان پرداختند. بر پایهٔ نتایج این پژوهش، مقدار سرمایه اجتماعی میان ذی‌نفعان متوسط و ضعیف بوده و از این‌رو، تقویت اعتماد و مشارکت به‌عنوان عوامل کلیدی برای تسریع انتقال دانش و منابع و افزایش انسجام ذی‌نفعان ضروری است؛ اما یکی از چالش‌های اساسی در نواحی روستایی پیرامون شهرها پدیده خزش روستایی است، رخدادی کالبدی که موجب تغییر کاربری اراضی کشاورزی و باغی به سایر کاربری‌ها می‌شود. در همین زمینه، سعیدی و همکاران (Saidi et al., 2018) نیز به تحلیل شبکه سازمانی مؤثر در سکونتگاه‌های روستایی پیرامون همدان پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که ساختار نهادی موجود دارای سطح بالای تضاد منافع و تمرکز ارتباطات در میان نهادهای مرکزی و نیز نقش کم‌رنگ نهادهای محلی در روند تصمیم‌گیری بوده و از این‌رو، توجه به پیوندهای روستایی– شهری و اتخاذ سیاست‌های تعاملی دارای اهمیت است. محمدی کنگرانی و حسین‌زاده (Mohammadi-Kangarani & Hosseinzadeh, 2017) نیز به تحلیل شبکه ساختار و توزیع قدرت در میان نهادها در برنامه پنجم توسعه (موضوعات اقتصادی) پرداختند. یافته‌های پژوهش آنها نشان داد که قدرت و جایگاه سازمان‌ها و نهادها در موضوعات اقتصادی یکسان نبوده و بسته به ارتباطات بیشتر در میان این‌گونه سازمان‌ها و نهادها، جایگاه و قدرت آنها نیز متفاوت شده است؛ همچنین، به‌دلیل توزیع قدرت، رویکردی از بالا به پایین در برنامه حاکم است. افزون بر این، در برخی از پژوهش‌ها نیز به شناخت میزان سرمایه‌های اجتماعی و روابط میان گروه‌های اجتماعی در مناطق روستایی توجه شده است.

بنابراین، می‌توان چنین برداشت کرد که با وجود اجرای چندین برنامه توسعه در ایران، کماکان سیاست‌های اتخاذی در این زمینه با چالش‌های ساختاری و فقدان رویکردهای یکپارچه مواجه است. این در حالی است که طراحی و تدوین سیاست‌های توسعه روستایی نیز فرآیندی پیچیده بوده و نیازمند هماهنگی میان بخش‌ها، سطوح مختلف دولت و کنشگران عمومی و خصوصی است (Prager et al., 2015). در همین راستا، ضرورت اتخاذ رویکردهایی که بتواند پیچیدگی روابط میان کنشگران و نهادها در زمینه توسعه روستایی را تبیین کند، آشکار می‌شود. بررسی پیشینه نیز حاکی از وجود دو خلأ پژوهشی است: یکی آنکه با وجود بررسی برنامه‌های توسعه، جایگاه «روستا» در برنامه هفتم پیشرفت به‌عنوان جدیدترین برنامه توسعه در ایران تاکنون به‌طور مستقل بررسی نشده است؛ و دیگر آنکه اغلب

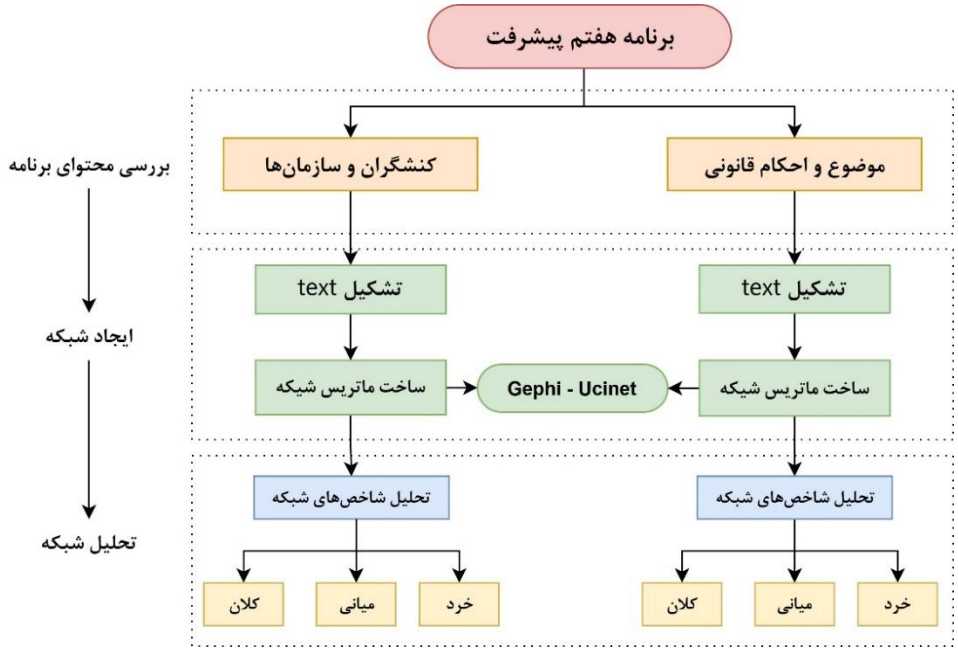
پژوهش‌های مرتبط با برنامه‌های توسعه روستایی بر تحلیل محتوا یا ارزیابی سیاست‌ها متمرکز بوده و از رویکرد «تحلیل شبکه» برای مطالعه برنامه‌ها بهره نگرفته‌اند. بر این اساس، پژوهش حاضر، با هدف تبیین جایگاه «روستا» در برنامه هفتم پیشرفت، از چارچوب تحلیل شبکه‌های اجتماعی (SNA) برای شناسایی کنشگران کلیدی، توزیع روابط و ساختار حکمرانی حاکم بر سیاست‌های توسعه روستایی استفاده کرده است. از این‌رو، نوآوری پژوهش حاضر را نیز می‌توان در دو موضوع بیان کرد: یکی، از نظر «موضوعی»، با توجه به تمرکز بر جایگاه روستا در برنامه هفتم پیشرفت که تاکنون مطالعه‌ای مستقل درباره آن انجام نشده است؛ و دیگری، از منظر «روش‌شناختی»ف که بر تحلیل شبکه‌های اجتماعی متمرکز است. این رویکرد امکان ارائه درکی فراتر از تحلیل‌های متعارف محتوایی را فراهم می‌سازد.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات آمیخته و به لحاظ ماهیت، از نوع تحقیقات توصیفی- تحلیلی است. فرآیند انجام پژوهش به‌گونه‌ای بوده که نخست، تمام فصل‌ها و متن ۱۲۰ ماده قانونی در برنامه هفتم پیشرفت (۱۴۰۷-۱۴۰۳) مطالعه شده است. در این بخش، به‌دلیل حجم و نیز هم‌پوشانی بسیاری از برنامه‌ها، برای افزایش دقت در جمع‌آوری اطلاعات، از برنامه متن باز MAXQDA 2020 استفاده شده است. در این راستا، دو هدف اساسی مورد نظر قرار گرفت:

- اول: شناسایی کنشگران/ سازمان‌های اصلی در اجرای برنامه‌های توسعه در مناطق روستایی،
- دوم: شناسایی موضوع و برنامه‌های مرتبط با توسعه مناطق روستایی.

در شکل ۱، مراحل انجام تحقیق بیان شده است.

شکل ۱- مراحل انجام و تحلیل پژوهش

در واقع، هرکدام از ماده‌های قانونی در برنامه هفتم پیشرفت، به‌طور دقیق، بررسی و هر کدام از مقادیر اطلاعاتی یادداشت‌برداری شد. پس از اتمام جمع‌آوری اطلاعات، برای دقت در یافته‌ها، اعتبارسنجی آن صورت گرفت. در این بخش، با انتخاب دو نفر از متخصصان دانشگاهی (توسعه روستایی و برنامه‌ریزی روستایی)، به تشکیل جلسه گروهی اقدام شد. در جلسه نخست، تبیین موضوع و اهداف پژوهش و همچنین، نحوه جمع‌آوری اطلاعات پژوهش انجام پذیرفت. پس از گفت‌وگو و شرح کامل، در پایان جلسه، اطلاعات جمع‌آوری‌شده در اختیار هر کدام از خبرگان قرار گرفت. پس از یک بازه زمانی (یک هفته) که هر کدام از خبرگان آمادگی حضور در جلسه را داشتند، جلسه دوم تشکیل شد. در این جلسه، با طرح مباحث پیشین، نظرات و پیشنهادهای هر کدام از خبرگان پرسیده شد؛ پس از گفت‌وگو و بحث در خصوص برخی از ماده‌های قانونی، اصلاح اطلاعات صورت گرفت. در نهایت، پس از سه مرتبه اصلاح و رفت و برگشت (میان محقق و متخصصان)، اطلاعات جمع‌آوری‌شده نهایی شدند. پس از این بخش، آماده‌سازی و تبدیل اطلاعات به نوعی از مقادیر با قابلیت تحلیل به‌عنوان شبکه انجام پذیرفت. در پژوهش حاضر، دو موضوع «کنشگران» و «احکام قانونی» مبنای تحلیل قرار گرفت و از این‌رو، دو شبکه ایجاد شد. در هر کدام از این شبکه‌ها، اقدامات

یکسان انجام گرفت، بدین صورت که پس از پایان جمع‌آوری اطلاعات، برای هر کدام از ماده‌های قانونی مرتبط، نام هر کدام از کنشگران و احکام قانونی در دو فایل text یادداشت شد. در این فایل، هر کدام از سطرها به هر کدام از ماده‌های قانونی اختصاص داده شد، به‌گونه‌ای که اگر بیست ماده قانونی مرتبط با روستا بودند، بیست سطر تشکیل شد. در ادامه، برای تشکیل ماتریس زوجی، از برنامه خودتعاملی Ravar Matrix استفاده شد. ماتریس مورد نظر یک ماتریس دووجهی ارزش‌دار بوده که سطرها و ستون‌های آن شامل دو موضوع مورد بررسی بودند. ارزش سلول‌ها یک عدد صفر یا یک بود (صفر به معنی عدم هم‌رخدادی و یک به معنی هم‌رخدادی است). در این شبکه، ارتباط کنشگر A با کنشگر B، به معنی این بود که این دو در یک ماده قانونی با یکدیگر ملزم به همکاری بودند. همچنین، ارتباط یک احکام قانونی X1 با X2 آن بود که این احکام با یکدیگر در یک ماده قانونی هم‌رخدادی داشتند. مقدار ارتباطات هر کدام از این کنشگران و احکام قانونی به‌عنوان مبنای اصلی تحقیق بود و در نهایت، پس از تشکیل ماتریس خودتعاملی، اطلاعات آن نیز به‌عنوان مبنای پایه برای تحلیل در UCINET و Gephi استفاده شد. در این بخش، برای بررسی از سه سطح شاخص استفاده شد. همچنین، برای شاخص‌های سطح کلان، تراکم شبکه، شاخص انتقال‌پذیری[1] و فاصله ژئودزیک[2] انتخاب شد. این شاخص‌ها میزان انسجام و پیوستگی شبکه را نشان می‌دهند. از این‌رو، در موضوع مورد مطالعه، این شاخص‌ها مشخص می‌کنند که آیا احکام، موضوعات و کنشگران مرتبط با روستا در برنامه هفتم پیشرفت شبکه‌ای یکپارچه و دارای ارتباطات گسترده تشکیل داده‌اند یا اینکه روابط میان آنها پراکنده، ضعیف و گسسته است. همچنین، برای اندازه‌گیری در سطح خرد، شاخص‌های مرکزیت درجه[3]، مرکزیت بینابینی[4] و مرکزیت بردار ویژه[5] در نظر گرفته شد. این شاخص‌ها، احکام قانونی و کنشگرانی را شناسایی می‌کنند که بیشترین نقش را در ساختار شبکه دارند. به بیان دیگر، این شاخص‌ها نشان می‌دهند که کدام احکام یا کنشگران بیشترین ارتباط را با سایر عناصر شبکه برقرار کرده‌اند، کدام‌یک نقش واسطه میان بخش‌های مختلف شبکه را بر عهده دارند و کدام عناصر بیشترین نفوذ و جایگاه را در ساختار برنامه هفتم پیشرفت دارند. شاخص سطح میانی (مرکز–پیرامون[6]) نیز جایگاه عناصر مرکزی و پیرامونی را در شبکه آشکار می‌سازند. این شاخص هر کدام از کنشگران و احکام قانونی را در دو سطح پیرامون و مرکزی تقسیم می‌کنند. در سطح پیرامونی،

1. transitivity
2. geodesic distance
3. degree centrality
4. betweenness centrality
5. Eigen vector centrality
6. core-periphery

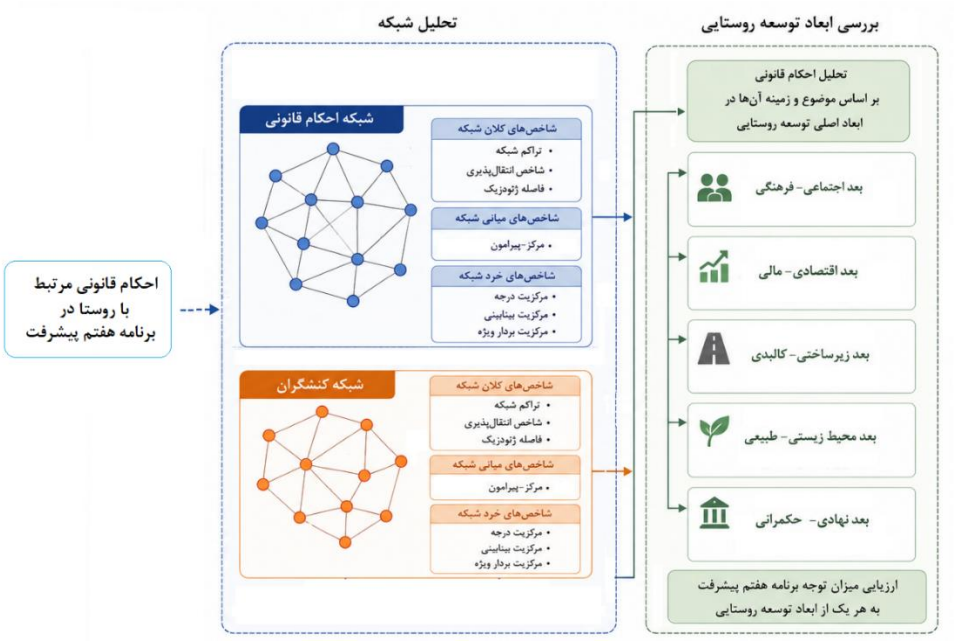
ارتباطات محدود و پراکنده و در مقابل، در سطح مرکز، ارتباطات متمرکز است. در جدول ۱، به تعریف هر کدام از شاخص‌ها پرداخته شده است.

جدول ۱- شاخص‌های تحلیل شبکه در پژوهش

سطح	سنجه	تعریف عملیاتی
نوع شبکه	غیرجهت‌دار	شبکه غیرجهت‌دار، مجموعه‌ای از رأس‌ها (گره‌ها) و یال‌ها (پیوندها) است که در آن، یال‌ها بین رأس‌ها بدون جهت مشخص قرار دارند و صرفاً ارتباط بین آنها را نشان می‌دهند.
کلان‌شبکه	تراکم شبکه	شاخص تراکم شبکه به نسبت تعداد پیوندهای موجود به پیوندهای ممکن گفته می‌شود و مقدار آن بین صفر تا یک بوده که هرچه نمره آن بالاتر باشد، به معنی تراکم بالا در شبکه است (Nasire Zare & Riahi, 2023).
	شاخص انتقال‌پذیری	این شاخص بیانگر اشتراک‌گذاری پیوندها بین سه کنشگر است که یکی از آنها پل ارتباطی بین دو کنشگر دیگر است؛ به هر میزان که تعداد کنشگران انتقال‌دهنده پیوندها بیشتر باشد، میزان این شاخص بالاتر است و در نتیجه، دوام و پایداری روابط نیز در شبکه بالاتر خواهد بود (Hassanabadi et al., 2018).
	فاصله ژئودزیک	این شاخص نشان‌دهنده کوتاه‌ترین مسیر میان دو جفت کنشگر بر اساس پیوندهای اعتماد و مشارکت است. هرچه میزان این شاخص بالاتر باشد، سرعت گردش و گسترش اعتماد و پیوندهای مشارکت میان افراد و میزان اتحاد در جامعه بیشتر خواهد بود (Sivakumar, 2011).
خردشبکه	مرکزیت درجه	ساده‌ترین نوع مرکزیت است که در آن، ارزش هر گره با شمارش تعداد همسایگان آن به‌دست می‌آید. بر اساس این شاخص، هرچه مرکزیت درجه یک فرد بیشتر باشد، ارتباطات و شبکه بیشتری را در اختیار دارد و تأثیرگذارتر است (Nikzad et al., 2011). $DS = \sum_{i=1}^{n} a(P_i P_k) C_d$
	مرکزیت بینابینی	گره‌های دارای بینابینی بالا نقش مهمی در اتصال شبکه ایفا می‌کنند و از جایگاه مرکزی در شبکه برخوردارند. این گره‌ها در گردش اطلاعات در شبکه نقش مهمی ایفا می‌کنند (Abbasi et al., 2012). به‌طور کلی، مرکزیت بینابینی نقطه‌ای است که بینابین بسیاری از جفت نقاط دیگر باشد؛ به دیگر سخن، نقطه میانی است که راه‌های ارتباطی نقاط دیگر از آن می‌گذرد. این نقطه قدرتمند تولنایی افزایش ارتباطات و یا جداسازی را دارد (Soheili & Osareh, 2013). $BC = \sum_{i=1}^{n} \frac{g_{ij}(p_k)}{p_k}$
	مرکزیت بردار ویژه	مرکزیت بردار ویژه نشان‌دهنده میزان ارتباطات یک فرد با سایر افراد قدرتمند و مرکزی در یک شبکه اجتماعی است. این شاخص نقطه‌ای است که بیشترین مرکزیت بردار ویژه و نیز همسایگان مرکزی بسیاری داشته باشد؛ در واقع، این شاخص باعث قدرت بیشتر می‌شود (Nasire Zare & Riahi, 2024).
میانی‌شبکه	مرکز- پیرامون	این شاخص، بر اساس پیوندهای شبکه، گره‌ها را در دو گروه مرکزی و پیرامونی تقسیم می‌کند. پیوندهای موجود میان گره‌های مرکزی بیشتر و در گره‌های پیرامونی ارتباطات محدودتر است.

مأخذ: بررسی پژوهش

همچنین، نوع شـبکه مورد نظر یک شـبکه غیرجهت‌دار بود، چراکه همکاری/ هم‌رخدادی در ماده‌های قانونی مورد منظر ماهیت دوطرفه داشت، بدین معنی که اگر یک کنشگر مسئول همکاری با دیگری باشـد، کنشـگر دوم نیز به همان اندازه مسـئول همکاری با کنشـگر اول اسـت. این نوع روابط دوطرفه و متقابل باعث می‌شـود که ارتباطات در این شـبکه جهت خاص نداشـته باشـند و صـرفاً وجود یک پیوند همکاری بین دو کنشگر را نشان دهند (شکل ۲).

شکل ۲- مدل مفهومی و تحلیلی پژوهش

نتایج و بحث

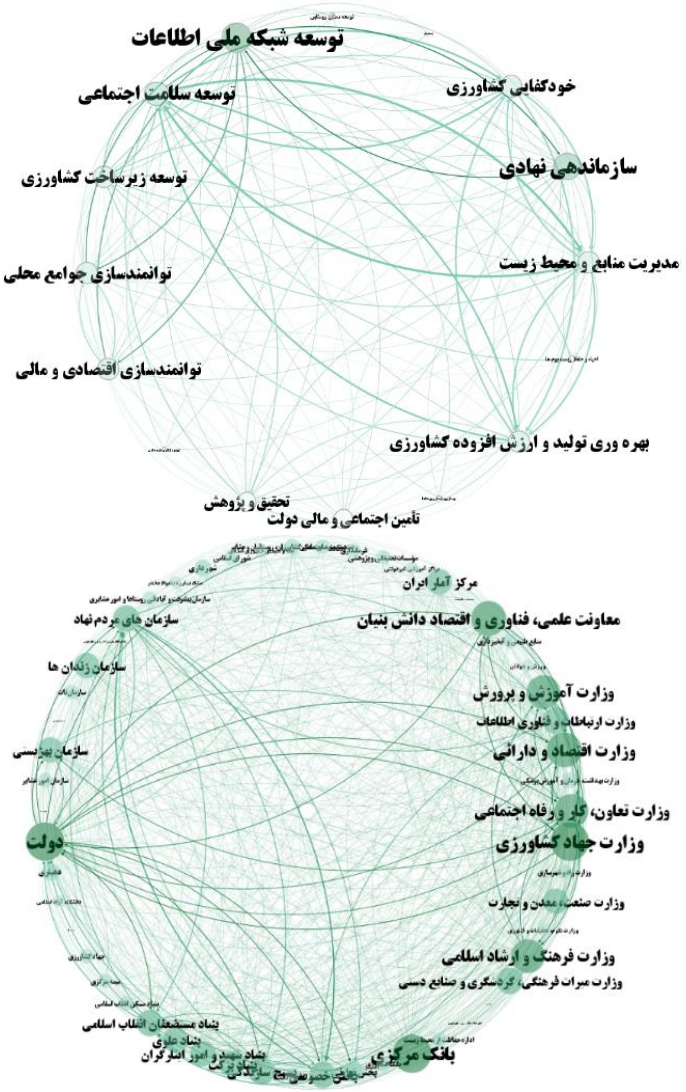
برنامه هفتم پیشـرفت، با هدف پیشـبرد اهداف کلان در ایران، شـامل ۲۴ فصـل و ۱۲۰ ماده قانونی اسـت. از این میان، بیسـت ماده قانونی به‌طور خاص به حوزه مناطق روسـتایی و عشـایری اختصـاص یافته اسـت. اجرای این برنامه‌ها مسـتلزم مشـارکت ۹۴ کنشـگر بوده که برای تحقق پنجاه احکام قانونی مسئولیت یافته‌اند (جدول ۲).

جدول ۲- مواد قانونی مرتبط در برنامه هفتم پیشرفت (۱۴۰۷-۱۴۰۳)

ردیف	ماده قانونی	کنشگران	احکام قانونی	ردیف	ماده قانونی	کنشگران	احکام قانونی
۱	۵	۶	۱	۱۲	۵۱	۱۲	۵
۲	۶	۲۲	۴	۱۳	۶۴	۴	۱
۳	۲۸	۳	۱	۱۴	۶۵	۱	۱
۴	۳۰	۴	۱	۱۵	۷۳	۱	۱
۵	۳۲	۱	۶	۱۶	۷۴	۱	۱
۶	۳۳	۱۲	۱۲	۱۷	۸۰	۳	۱
۷	۳۵	۴	۵	۱۸	۸۳	۲	۱
۸	۳۹	۱	۱	۱۹	۸۵	۱۰	۱
۹	۴۱	۳	۳	۲۰	۹۰	۱	۱
۱۰	۴۹	۲	۱	جمع		۹۴	۵۰
۱۱	۵۰	۱	۲				

مأخذ: بررسی پژوهش

استفاده از روش تحلیل شبکه، برای شناخت جایگاه «روستا»، امکان درک دقیق‌تر نحوه ارتباط کنشگران و پیوستگی موضوعات قانونی را فراهم می‌کند. بر اساس نتایج پژوهش، دو شبکه برای درک مناسب ایجاد شد. در این دو شبکه، هر کدام از گره‌ها کنشکران و موضوعات قانونی هستند که پیوندهای شکل‌گرفته میان آنها بر اساس هم‌رخدادی در مواد قانونی در برنامه بوده است (شکل ۳).

مأخذ: یافته‌های پژوهش

شکل ۳- شبکه تعاملی کنشگران و احکام قانونی در برنامه هفتم پیشرفت بر اساس شاخص مرکزیت درجه

بررسی شاخص‌های کلان‌شبکه می‌تواند میزان انسجام و ارتباطات درونی را در برنامه مشخص کند. این زمینه به شناسایی تفاوت‌ها و هم‌پوشانی‌های میان ساختار اجتماعی تصمیم‌گیران و ساختار محتوایی احکام قانونی می‌انجامد. بررسی شاخص‌های شبکه در سطح کلان ساختارهای متفاوت هر دو شبکه را نشان می‌دهد، به‌گونه‌ای که تعداد گره‌ها و پیوندهای موجود در هر دو شبکه تفاوت بسیاری با یکدیگر دارد. در شبکه کنشگران، ۵۴ گره و در احکام قانونی نیز ۲۱ گره وجود دارد. اندازه تراکم شبکه در میان کنشگران ۰/۲۷۸ و در احکام قانونی ۰/۷۶۳ بوده است. اندازه بالای تراکم شبکه در احکام قانونی نشان‌دهنده وجود وابستگی متقابل و انسجام بالا میان بندهای قانونی و مقررات مرتبط با روستاها در برنامه هفتم پیشرفت است. به دیگر سخن، این احکام به‌صورت یک ساختار یکپارچه‌تر و مرتبط‌تر با یکدیگر در برنامه جای گرفته‌اند. در مقابل، پراکندگی بیشتر در شبکه کنشگران (تراکم پایین‌تر) نشان‌دهنده توزیع پراکنده‌تر مسئولیت‌ها و ارتباطات کمتر میان کنشگران مختلف است.

جدول ۳- اندازه شاخص‌های شبکه در سطح کلان

نوع شبکه	تعداد گره	تعداد پیوند	تراکم شبکه	فاصله ژئودزیک	انتقال‌پذیری پیوندها (درصد)
کنشگران	۵۴	۷۹۶	۰/۲۷۸	۰/۵۵۷	۷۹/۶
احکام قانونی	۲۱	۱۴۶	۰/۷۶۳	۰/۴۵۷	۸۲/۶

مأخذ: بررسی پژوهش

از سوی دیگر، شاخص فاصله ژئودزیک نشان‌دهنده میزان نزدیکی ساختاری میان احکام قانونی، موضوعات و کنشگران در شبکه است. پایین بودن این شاخص بیانگر وجود مسیرهای ارتباطی کوتاه‌تر و یکپارچگی بیشتر در برنامه است. همچنین، مقدار شاخص انتقال‌پذیری پیوندها نیز نشان می‌دهد که این مقدار برای احکام قانونی ۸۳ و برای کنشگران هشتاد درصد بوده است. این میزان نشان‌دهنده تشکیل شبکه‌های خرد در هر دو شبکه است. اما در بخش دیگر، از شاخص مرکز-پیرامون برای بررسی شبکه در سطح میانی استفاده شد. این شاخص، شبکه‌های موجود را به دو بخش اصلی هسته (شامل گره‌های به‌هم‌پیوسته و پرتراکم‌تر) و پیرامون (شامل گره‌هایی با ارتباطات محدودتر و وابستگی بیشتر به گره‌های هسته) تقسیم می‌کند. گره‌های موجود در بخش هسته نقشی تعیین‌کننده‌تر در شکل‌دهی پیوندها و هدایت جریان ارتباطات دارند و در مقابل، گره‌های موجود در پیرامون بیشتر نقش پشتیبان یا اتصال‌دهنده ثانویه را برعهده دارند. نتایج این شاخص برای هر دو شبکه در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴- اندازه شاخص‌های مرکز- پیرامون در سطح میانی

شاخص‌های مرکز- پیرامون	کنشگران	احکام قانونی
ضریب جینی[1]	۰/۳۵۸	۰/۴۵۱
شاخص ترکیبی مرکز- پیرامون مبتنی بر جینی[2]	۰/۲۲۹	۰/۳۸۷
ناهمگونی[3]	۰/۰۰۰	۰/۰۳۲
همبستگی[4]	۰/۶۴۱	۰/۸۵۷

مأخذ: بررسی پژوهش

مقدار ضریب جینی بین صفر تا یک متغیر است؛ هرچه مقدار آن به صفر نزدیک‌تر باشد، بیانکر یکنواختی در شبکه و برعکس، هرچه به یک نزدیک‌تر باشد، بیانگر یکنواختی کمتر میان گره‌های مرکز و پیرامون است. نتایج نشان می‌دهد که مقدار ضریب جینی در هر دو شبکه بالاست. این یافته نشان می‌دهد که در هر دو شبکه، ارتباطات میان گره‌ها یکنواخت نیست و میان گره‌های هسته و پیرامون تمایز قابل توجه وجود دارد. به دیگر سخن، بخش محدودی از گره‌ها در هسته شبکه بیشترین ارتباطات را در اختیار دارند، در حالی که سایر گره‌ها در موقعیت پیرامونی قرار گرفته‌اند. همچنین، مقدار ضریب همبستگی در شبکه احکام قانونی بیش از شبکه کنشگران است. این موضوع نیز نشان‌دهنده یکنواختی بیشتر در این شبکه است. برای تبیین دقیق‌تر این یافته‌ها، در ادامه، توزیع گره‌ها در هر کدام از شبکه‌ها بررسی شده، که نتایج این توزیع در جدول ۵ آمده است.

1. Gini coefficient
2. composite Gini-based core-peripheriness
3. heterogeneity
4. correlation

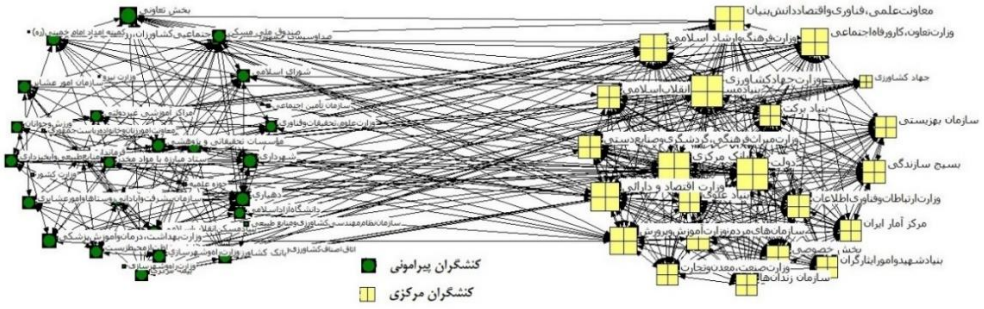
جدول ۵- توزیع گره‌های شبکه بر اساس شاخص مرکز- پیرامون در سطح میانی

نوع شبکه	مرکز	پیرامون
کنشگران	دولت؛ وزارت جهاد کشاورزی؛ بانک مرکزی؛ بخش خصوصی؛ بسیج سازندگی؛ بنیاد برکت؛بنیاد شهید و امور ایثارگران؛ بنیاد علوی؛ بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی؛ سازمان بهزیستی؛ سازمان زندان‌ها؛ سازمان‌های مردم نهاد؛ مرکز آمار ایران؛ معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان؛ وزارت آموزش و پرورش؛ وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات؛ وزارت اقتصاد و دارایی؛ وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی؛ وزارت صنعت، معدن و تجارت؛ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی؛ وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی	دهیاری؛ شورای اسلامی؛ صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستاییان و عشایر؛ بخشداری؛ سازمان امور عشایر؛ سازمان پیشرفت و آبادانی روستاها و امور عشایری؛ بنیاد مسکن انقلاب اسلامی؛ شهرداری؛ فرمانداری؛ منابع طبیعی و آبخیزداری؛ اداره حفاظت از محیط زیست؛ بانک کشاورزی؛ بخش تعاونی؛ بیمه مرکزی؛ حوزه علمیه؛ دانشگاه آزاد اسلامی؛ سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی (تات)؛ سازمان تأمین اجتماعی؛ سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی؛ ستاد مبارزه با مواد مخدر؛ اتاق اصناف کشاورزی و منابع طبیعی؛ صدا و سیمای جمهوری اسلامی؛ صندوق ملی مسکن؛ کمیته امداد امام خمینی (ره)؛ مؤسسات تحقیقاتی و پژوهشی؛ مراکز آموزشی غیردولتی؛ معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری؛ ورزش و جولنان؛ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی؛ وزارت راه و شهرسازی؛ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری؛ وزارت کشور؛ وزارت نیرو
فراونی	۲۱	۳۳
احکام قانونی	توسعه شبکه ملی اطلاعات؛ خودکفایی کشاورزی؛ زیرساخت کشاورزی؛ بهره‌وری تولید و ارزش افزوده کشاورزی؛ تحقیق و توسعه؛ توانمندسازی اقتصادی و مالی؛ توسعه سلامت اجتماعی؛ سازمان‌دهی نهادی؛ مدیریت منابع و محیط زیست	احیا و حفظ زیست‌بوم‌ها؛ بهسازی و نوسازی روستاها؛ تأمین اجتماعی و مالی دولت؛ توانمندسازی جوامع محلی؛ توسعه فرهنگ دینی؛ توسعه کسب‌وکار؛ توسعه گردشگری؛ توسعه مسکن روستایی؛ توسعه مشارکت مردم؛ تهیه و بازنگری طرح هادی؛ خانواده و جمعیت؛ خدمات‌رسانی به روستاها
فراوانی	۹	۱۲

مأخذ: بررسی پژوهش

هر دو شبکه الگوهای متفاوت توزیع گره‌ها را نشان می‌دهند. در شبکه «کنشگران»، ۲۱ کنشگر در مرکز شبکه قرار گرفته‌اند. این کنشگران، همان‌گونه که مسئولیت‌های سازمانی آنها در شرایط کلی نشان می‌دهد، غالباً نقش سیاست‌گذار، برنامه‌ریز یا تأمین‌کننده منابع و تسهیلات مالی را برعهده دارند و ارتباط آنها در درون شبکه با یکدیگر گسترده و تأثیرگذار است. در این میان، دهیاری‌ها، شورای اسلامی، صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستاییان و عشایر، بخشداری، سازمان امور عشایر و سازمان پیشرفت و آبادانی روستاها و امور عشایری در پیرامون شبکه قرار دارند. این کنشگران، با اینکه در سطوح پایین‌تر و در تعامل مستقیم با جامعه محلی قرار دارند، اما در شبکه از

قدرت تصمیم‌سازی و پیوندهای ساختاری کمتری برخوردارند. کنشگران یادشده جایگاه پیرامونی در شبکه دارند.

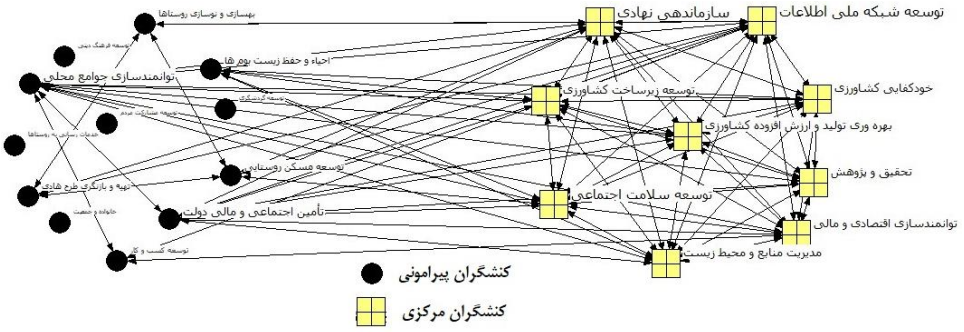

مأخذ: یافته‌های پژوهش

شکل ۴- شبکه روابط وزن‌دار کنشگران در برنامه هفتم پیشرفت بر اساس شاخص درجه مرکزیت[1]

در شـــبکه دوم (احکام قانونی) نیز الگویی یکســـان از توزیع گره‌ها در مرکز و پیرامون وجود ندارد. توسعه شبکه ملی اطلاعات، خودکفایی، زیرساخت و بهره‌وری در فعالیت‌های کشاورزی، تحقیق و توسـعه، توانمندسـازی اقتصـادی و مالی، مدیریت منابع و محیط زیسـت و ... به‌عنوان احکام قانونی تأثیرگذار در مرکز شـــبکه قرار گرفته‌اند. این زمینه‌ها جهت‌گیری اصـــلی و کلی را در برنامه نشـــان می‌دهند. در مقابل، بررسـی احکام قانونی در پیرامون شـبکه نشـان می‌دهد که بسـیاری از آنها ماهیت اجرایی بخشـی و در سـطوح پایین دارند. در شـکل ۵، نحوه توزیع موضـوع احکام قانونی بر اسـاس شاخص مرکز- پیرامونی ارائه شده است.

۱- در شبکه‌های موجود، رنگ گره‌ها تنها برای تمایز گره‌ها از یکدیگر بوده و ترتیب مقادیر شاخص‌های مرکزیت درجه، بینابینی و... در اندازه گره‌ها انجام شده است.

مأخذ: یافته‌های پژوهش

شکل ۵- شبکه روابط وزن‌دار احکام قانونی در برنامه هفتم پیشرفت بر اساس شاخص درجه مرکزیت

پیش‌تر شاخص‌های کلان و میانی مورد بررسی قرار گرفت؛ این شاخص‌ها به ارزیابی جایگاه و ارتباطات کلی در شبکه پرداخته‌اند. حال، تحلیل شاخص‌های شبکه در سطح خرد بیان می‌شود. این شاخص‌ها می‌توانند به تحلیل دقیق‌تر جایگاه کنشگران و احکام قانونی می‌پردازند. در جدول ۶، مقادیر شاخص‌های مرکزی درجه، بینابینی و بردار ویژه ارائه شده است.

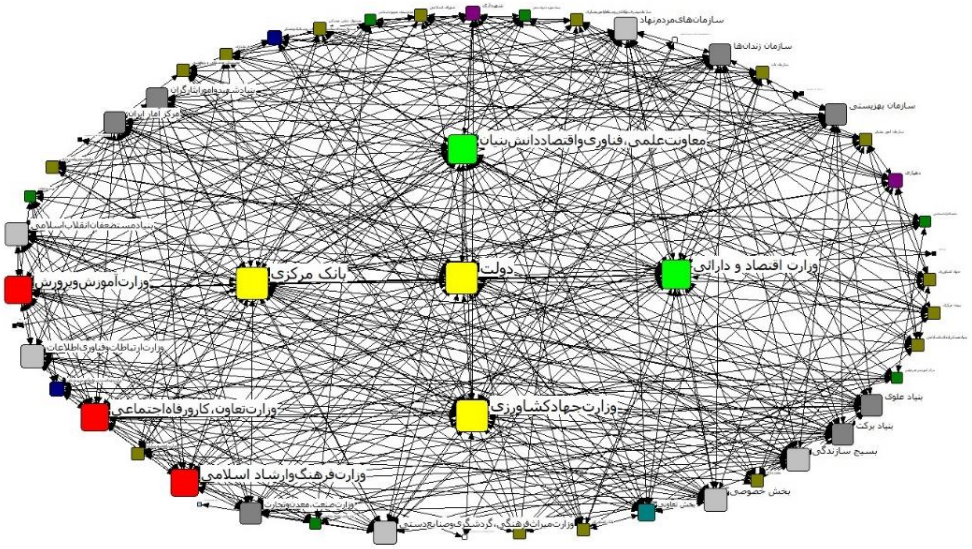
جدول ۶- اندازه شاخص‌های شبکه در سطح خرد

شبکه	رتبه	مرکزیت درجه	مقدار	مرکزیت بینابینی	مقدار	مرکزیت بردار ویژه	مقدار
کنشگران	۱	دولت	۰/۱۸۷	بانک مرکزی	۰/۲۸۲	دولت	۰/۲۹۵
	۲	وزارت جهاد کشاورزی	۰/۱۲۶	دولت	۰/۱۳۷	بخش خصوصی	۰/۲۴۶
	۳	بانک مرکزی	۰/۰۹۸	وزارت جهاد کشاورزی	۰/۱۱۱	سازمان‌های مردم‌نهاد	۰/۲۴۶
	۴	میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی	۰/۰۹۸	وزارت آموزش و پرورش	۰/۰۶۱	وزارت جهاد کشاورزی	۰/۲۳۵
	۵	وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	۰/۰۹۲	وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	۰/۰۶۱	معاونت علمی، فناوری و دانش‌بنیان	۰/۲۳۲
احکام قانونی	۱	توسعه شبکه ملی اطلاعات	۰/۳۸۴	توسعه شبکه ملی اطلاعات	۰/۰۹۶	توسعه سلامت اجتماعی	۰/۳۹۹
	۲	توسعه سلامت اجتماعی	۰/۳۳۰	سازمان‌دهی نهادی	۰/۰۶۴	مدیریت منابع و محیط زیست	۰/۳۹۶
	۳	مدیریت منابع و محیط زیست	۰/۲۸۹	توسعه سلامت اجتماعی	۰/۰۳۰	بهره‌وری تولید و ارزش افزوده کشاورزی	۰/۳۶۶
	۴	سازمان‌دهی نهادی	۰/۲۸۲	توانمندسازی اقتصادی و مالی	۰/۰۱۶	خودکفایی کشاورزی	۰/۳۶۶
	۵	بهره‌وری تولید و ارزش افزوده کشاورزی	۰/۲۴۸	توانمندسازی جوامع محلی	۰/۰۱۶	توسعه زیرساخت کشاورزی	۰/۲۸۶

مأخذ: بررسی پژوهش

بر اساس شاخص مرکزیت درجه، «دولت» به‌عنوان کنشگر کلیدی با نهادهای سازمانی در کشورمان در اجرای برنامه بیشترین ارتباطات مستقیم را دارد. این موضوع، نخست، بیانگر نقش محوری دولت در طراحی، هدایت و تصویب سیاست‌های روستایی و از سوی دیگر بیانگر ساختار بالا به پایین و نقش مرکزی آن است. همچنین، «وزارت جهاد کشاورزی» و «بانک مرکزی» نیز که مسئولیت تحقق اهداف توسعه کشاورزی و تأمین مالی را برعهده دارند، مرکزیت بالاتری دارند. بررسی شاخص مرکزیت بینابینی نیز نشان می‌دهد که «بانک مرکزی» بیشترین نقش را ایفا می‌کند. جایگاه این کنشگر نشان‌دهنده ماهیت برنامه‌ها در مناطق روستایی است، به‌گونه‌ای که بسیاری از برنامه‌ها با محوریت توزیع منابع مالی و اعتباری بوده و «بانک مرکزی»، به‌عنوان نهاد اصلی در پرداخت این

هزینه‌ها، نقش میانجی‌گری بالاتری داشـــته اســـت. نقش دو کنشـــگر «دولت» و «وزارت جهاد کشـاورزی» نیز در ارتباطات میان‌سـازمانی بر اسـاس این شـاخص بالاسـت. افزون بر این، شـاخص مرکزیت بردار ویژه بیانگر قدرت نفوذ هر کنشگر در شبکه است و نشان می‌دهد که چگونه هر کدام از افراد شبکه از طریق ارتباطات به گره‌های مهم‌تر وصل شده‌اند. در این شاخص نیز کماکان «دولت» بیشترین ارتباط را با کنشگران کلیدی در شبکه دارد. پس از آن، جایگاه دو گره «بخش خصوصی» و «سـازمان‌های مردم‌نهاد» بالاتر اسـت. افزایش نقش بخش خصـوصـی و نهادهای مردمی در اجرای طرح‌های توسعه در کشورمان و در برنامه هفتم پیشرفت بیانگر تحقق عینی سیاست «کوچک شدن دولت» و واگذاری مأموریت‌های اجرایی به بخش‌های غیردولتی اســـت. در شـــکل ۶، شـــبکه روابط کنشگران ارائه شده است.

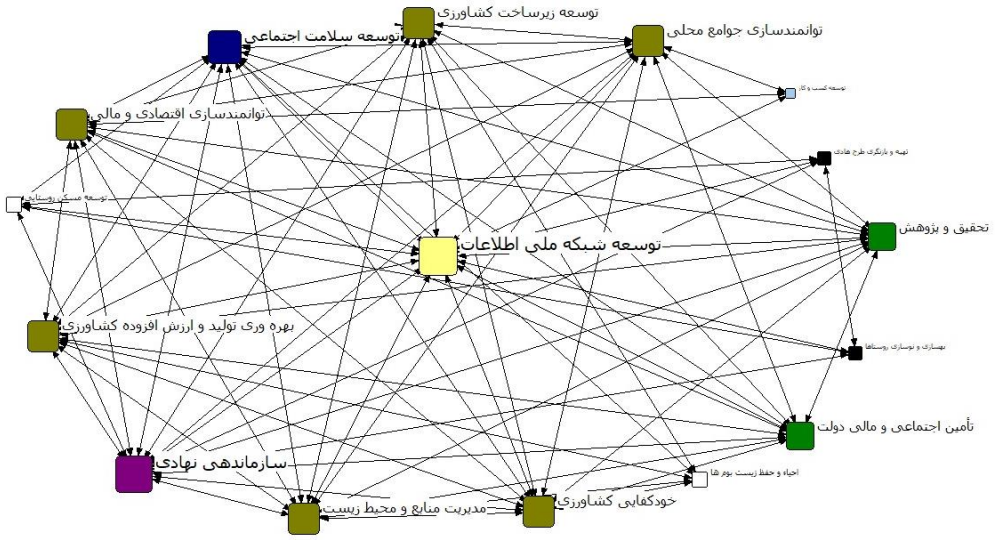

مأخذ: یافته‌های پژوهش

شکل ۶- شبکه روابط کنشگران در برنامه هفتم پیشرفت بر اساس شاخص مرکزیت بینابینی

یافته‌های پژوهش برای شـــبکه دوم نیز نشـــان می‌دهد که موضـــوع «توســـعه شـــبکه ملی اطلاعات» بالاترین مرکزیت درجه را داشـــته، که بیانگر اولویت اســـاســـی و فراگیر در برنامه هفتم

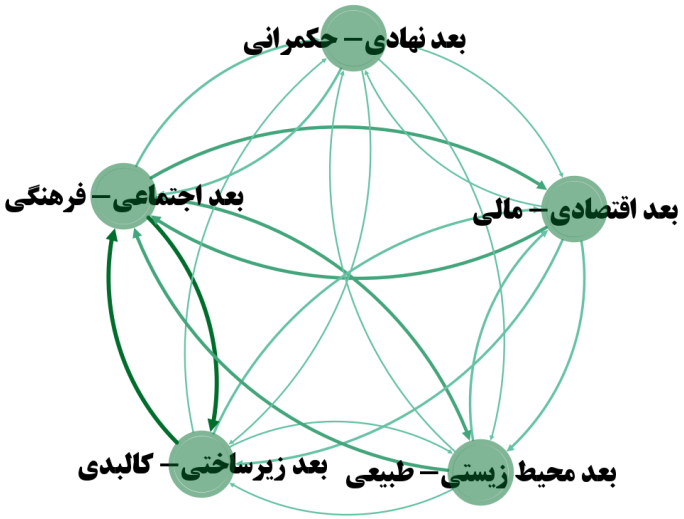
پیشرفت برای مناطق روستایی است. پس از آن، دو موضوع «توسعه سلامت اجتماعی» و «مدیریت منابع و محیط زیست» قرار دارند. این موضوعات نیز بیانگر توجه فزاینده به ابعاد زیستی، رفاهی و پایداری منابع در مناطق روستایی کشورمان است. بررسی‌های دیگر نیز نشان می‌دهد که همچنان موضوع «توسعه شبکه ملی اطلاعات» بر اساس شاخص مرکزیت بینابینی موضوع اصلی است. این نکته بدان معنی است که توسعه زیرساخت‌های اطلاعاتی، نه‌تنها خود یک حوزه مهم بوده، بلکه به‌عنوان یک عامل تسهیل‌کننده برای پیشبرد سایر موضوعات در مناطق روستایی کشورمان نیز تعیین شده است. پس از این موضوع، «سازمان‌دهی نهادی» قرار دارد. این زمینه نیز نشان‌دهنده اهمیت ایجاد ساختارهای سازمانی و نهادی کارآمد برای اجرای برنامه است. همچنین، بر اساس شاخص مرکزی بردار ویژه، «توسعه سلامت اجتماعی»، «مدیریت منابع و محیط زیست» و «بهره‌وری تولید و ارزش افزوده کشاورزی» بیشترین ارتباطات مستقیم را با موضوعات مهم و اصلی در برنامه داشته‌اند. شکل ۷ نشان‌دهندهٔ شبکه روابط احکام قانونی بر اساس درجه مرکزیت است.

مأخذ: یافته‌های پژوهش

شکل ۷- شبکه موضوعی احکام قانونی در برنامه هفتم پیشرفت بر اساس شاخص مرکزی بینابینی

در بخش پایانی، ابعاد توسعه روستایی در برنامه هفتم پیشرفت بررسی شده است. بدین منظور، هر کدام از احکام قانونی، با توجه به محتوای حکم، موضوع و هدف آن، در یکی از ابعاد اصلی توسعه روستایی قرار داده شد. این روش امکان ارزیابی میزان توجه برنامه به ابعاد مختلف توسعه روستایی را فراهم می‌کند. با توجه به ماتریس مجاورت داده‌ها و تعداد گره‌ها، از شاخص‌های پایه مرکزیت درجه، ورودی و خروجی برای این تحلیل استفاده شده است. شکل ۸ شبکه ابعاد اصلی توسعه روستایی را نشان می‌دهد.

مأخذ: یافته‌های پژوهش

شکل ۸- شبکه ابعاد اصلی برنامه هفتم پیشرفت در مناطق روستایی (درجه مرکزیت)

در این شبکه، پنج گره (ابعاد توسعه روستایی) و بیست پیوند شکل گرفته است. از آنجا که تمام گره‌ها با یکدیگر ارتباط داشته‌اند، چگالی شبکه برابر با یک بوده است. بر اساس یافته‌های پژوهش، بعد اجتماعی- فرهنگی با بیشترین مقدار مرکزیت درجه در مرکز شبکه قرار دارد؛ و در این بعد، احکام قانونی شامل «توسعه مشارکت مردم»، «سلامت اجتماعی»، «فرهنگ دینی»، «خانواده و جمعیت» و ... نشان می‌دهد که در برنامه هفتم پیشرفت، رویکرد غالب بر ارتقای کیفیت زندگی، توانمندسازی انسانی و فرهنگی روستاها تمرکز دارد. افزون بر این، بعد اجتماعی- فرهنگی بیشترین ارتباط و هم‌رخدادی را در مواد قانونی با بعد زیرساختی- کالبدی داشته، که نشان‌دهنده یک اصل مهم

اســت، به‌گونه‌ای که کیفیت زندگی در مناطق روســتایی مســتلزم فراهم شــدن بســترهای کالبدی و زیرساختی مناسب است، زیرا زیرساخت‌ها نه‌تنها ابزار توسعه اقتصادی بلکه عناصر کلیدی در ارتقای سلامت، آموزش و رفاه اجتماعی نیز محسوب می‌شوند. پس از بعد اجتماعی- فرهنگی، بعد اقتصادی- مالی قرار دارد. در این بعد نیز زمینه‌های «توسـعه کسـب‌وکارها»، «خودکفایی کشـاورزی»، «افزایش بهره‌وری»، «تأمین مالی دولتی و اجتماعی»، «توسعه فعالیت‌های گردشگری» و ... قرار دارند.

جدول ۷- ابعاد توسعه روستایی در برنامه هفتم پیشرفت بر اساس شاخص‌های مرکزیت

رتبه	مرکزیت درجه	مقدار	مرکزیت ورودی	مقدار	مرکزیت خروجی	مقدار
۱	بعد اجتماعی- فرهنگی	۳۲	بعد اجتماعی- فرهنگی	۱۶	بعد اجتماعی- فرهنگی	۱۶
۲	بعد اقتصادی- مالی	۲۴	بعد اقتصادی- مالی	۱۲	بعد اقتصادی- مالی	۱۲
۳	بعد زیرساختی- کالبدی	۲۴	بعد زیرساختی- کالبدی	۱۲	بعد زیرساختی- کالبدی	۱۲
۴	بعد زیست‌محیطی- طبیعی	۲۲	بعد زیست‌محیطی- طبیعی	۱۱	بعد محیط زیستی- طبیعی	۱۱
۵	بعد نهادی- حکمرانی	۱۸	بعد نهادی- حکمرانی	۹	بعد نهادی- حکمرانی	۹
	چگالی شبکه: ۱		تعداد گره: ۵		تعداد پیوند: ۲۰	

مأخذ: بررسی پژوهش

همچنین، بعد زیســت‌محیطی- طبیعی، گرچه نسـبت به سـه بعد نخسـت در جایگاهی پایین‌تر قرار دارد، اما نقش کلیدی در توســعه و حفظ زیســت‌بوم‌های روســتایی ایفا می‌کند. زمینه‌هایی مانند «مدیریت منابع طبیعی»، «احیای زیســت‌بوم‌ها» و «حفظ زیســت‌بوم‌ها» بیانگر درک تدریجی اهمیت این مؤلفه در برنامه‌های توســعه روســتایی کشــورمان اســت. در نهایت، بعد نهادی- حکمرانی در پایین‌ترین جایگاه شــبکه قرار دارد. هرچند، احکامی با موضــوعاتی مانند «ســازمان‌دهی نهادی»، «تحقیق و توسعه» و سایر موضوعات حکمرانی در برنامه هفتم پیشرفت پیش‌بینی شده است. اما نتایج نشان می‌دهد که این احکام هم‌رخدادی کمتری با سایر احکام قانونی داشته و به دیگر سخن، احکام مرتبط با این بعد عمدتاً به‌صـورت مسـتقل و در قالب مواد قانونی جداگانه مطرح شـده و کمتر در کنار سایر ابعاد توسعه روستایی قرار گرفته‌اند. از این‌رو، تعداد پیوندهای این بعد با سایر ابعاد محدود بوده و در نتیجه، در بخش پیرامونی و پایین‌تر شبکه قرار گرفته است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

توسعه روستایی همواره، به‌عنوان یکی از ارکان اصلی در توسعه ملی، در کانون توجه سیاست‌گذاران و پژوهشگران بوده است. با این همه، پیچیدگی‌های ذاتی این حوزه و وجود چالش‌های مستمر در مناطق روستایی کشورمان تدوین و اجرای برنامه‌های مؤثر را دشوار ساخته است. برخلاف پژوهش‌های پیشین، که بیشتر به ارزیابی توصیفی برنامه‌های توسعه روستایی اکتفا کرده‌اند، پژوهش حاضر رویکردی متفاوت داشته و با بهره‌گیری از تحلیل شبکه، به بررسی موضوع و اهداف قانونی و روابط میان نهادها و کنشگران کلیدی در برنامه هفتم پیشرفت (۱۴۰۷-۱۴۰۳) پرداخته است. این روش، با قابلیت تبیین روابط پیچیده، جایگاهی حیاتی در شناخت عمیق‌تر مسائل و ارائه راهکارهایی برای سیاست‌گذاری یکپارچه و مؤثر در برنامه‌های توسعه روستایی دارد. بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، در برنامه هفتم پیشرفت، ۵۴ کنشگر برای تحقق ۲۱ برنامه در مناطق روستایی شناخته شدند. چگالی بسیار پایین کنشگران در شبکه بیانگر تک‌محوری و همکاری محدود آنها در زمینه‌های قانونی است، شرایطی که موجب تداخل در وظایف، ابهام در مسئولیت‌ها و اتلاف در منابع می‌شود. این یافته‌ها با نقدهای پیشین بدری و همکارن (Badri et al., 2019)، محمدی کنگرانی و حسین‌زاده (Mohammadi-Kangarani & Hosseinzadeh, 2017)، سعیدی و همکاران (Saidi et al., 2018) در خصوص «تعدد سازمانی»، «عدم انسجام نهادی»، «تمرکزگرایی» و «بخشی‌نگری» همسوست. از سوی دیگر، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که ساختار حکمرانی در برنامه هفتم پیشرفت نیز با محوریت مرکزی «دولت» است. در مقابل، نهادهای محلی مانند دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی که به‌دلیل ارتباط مستقیم با جامعه روستایی، می‌توانند نقش تعیین‌کننده در هدایت و اجرای برنامه‌ها داشته باشند، در حاشیه شبکه قرار گرفته‌اند. این الگو بیانگر تداوم حکمرانی «بالا به پایین»، وابستگی شدید برنامه‌ها به تصمیم‌گیری مرکزی و ضعف جدی پیوندهای نهادی در سطوح محلی است، شرایطی که می‌تواند موجب کاهش اثربخشی و ناهماهنگی در اجرای برنامه‌ها باشد. همچنین، یکی از نکات قابل تأمل واگذاری وظایف سازمانی به بخش خصوصی، تعاونی، نهادهای عمومی غیردولتی، تشکل‌های مردمی و ... است. این عدم یکسان‌سازی و در عین حال، عدم شفافیت می‌تواند منجر به بروز ناهماهنگی‌هایی در انجام وظایف و در نتیجه، در ارتباطات و همکاری‌های میان سازمان‌ها شود، چالشی که محمدی کنگرانی و حسین‌زاده (Mohammadi-Kangarani & Hosseinzadeh, 2017) نیز پس از بررسی برنامه پنجم پیشرفت بدان اذعان کرده‌اند. افزون بر این، بررسی موضوع و مواد قانونی مرتبط در برنامه هفتم پیشرفت نیز نتایجی قابل توجه را نشان می‌دهد. الگوی شکل‌گرفته

از شبکه هم‌رخدادی در این برنامه نشان می‌دهد که تمرکز بر حوزه‌های خاص است. «توسعه شبکه ملی اطلاعات» به‌عنوان اولویت اساسی و کلیدی مورد توجه است. این زمینه در برنامه هفتم پیشرفت با توسعه پایگاه آمار و اطلاعات بازار کار (ماده ۶)، استقرار سامانه یکپارچه اطلاعات مکانی از سوی جهاد کشاورزی (ماده ۳۳)، ثبت اطلاعات مکانی محدوده روستاها در پنجره واحد مدیریت زمین از سوی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (ماده ۵۱)، توسعه دسترسی پرسرعت روستاهای بالای بیست خانوار به شبکه ملی اطلاعات (ماده ۶۵) تصریح شده است. این اقدامات را می‌توان به توسعه مفهوم «دولت الکترونیک» در مناطق روستایی کشورمان مرتبط دانست. از سال‌های پیش، بسیاری از کشورها و از جمله ایران، به‌دنبال نزدیک کردن دولت به شهروندان از طریق توسعه فناوری‌های اینترنت بودند (Kunstelj et al., 2009)، زیرا هرچه شکاف میان دولت و شهروندان کمتر باشد، شفافیت بیشتری در فرآیندها وجود داشته، شهروندان قادر خواهند بود که نقشی فعال‌تر در حکمرانی و تصمیم‌گیری‌ها ایفا کنند (Ebrahimi et al., 2021). در این راستا، توسعه شبکه ملی اطلاعات از منظر برنامه هفتم پیشرفت می‌تواند از نظر بهبود دسترسی به اطلاعات و خدمات عمومی و توسعه زیرساخت‌های ارتباطی، پیامدهایی مهم برای روستاهای کشورمان داشته باشد. در برنامه هفتم پیشرفت، گرچه در موضوعات مرتبط، بر ایجاد شبکه‌ای از اطلاعات هویتی و مکانی از روستاها تأکید شده است، اما همین موضوع می‌تواند تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها را برای این مناطق تسهیل کند. از آن گذشته، موضوع توسعه سلامت اجتماعی و حفظ و بهره‌وری منابع طبیعی و محیط زیست در نواحی روستایی نیز به‌عنوان موضوعات اساسی مورد توجه قرار گرفته است. کاهش سهم هر کدام از محصولات دارای آلاینده‌های غیرمجاز از محصولات پرمصرف و توسعه سطح زیر کشت محصولات زیستی ارگانیک- مدیریت، حفظ، احیا و توسعه مراتع - کاهش سطح کانون‌های فرسایش بادی (ماده ۳۲)، بهره‌برداری بهینه از منابع و عوامل تولید (ماده ۳۳)، مدیریت صحیح پسماندهای روستایی (ماده ۴۱) و ... از جمله مواد قانونی مرتبط است. این زمینه‌ها نشان می‌دهد که برنامه هفتم پیشرفت به‌طور اساسی بر رفاه، پایداری محیط زیست و بهره‌وری اقتصادی پایدار در مناطق روستایی تأکید دارد.

بنابراین، روستاها در برنامه هفتم پیشرفت عمدتاً از طریق تمرکز بر توسعه زیرساخت‌های مرتبط (شبکه ملی اطلاعات که می‌تواند ارتباطات روستایی را بهبود بخشد) و حمایت‌های اجتماعی (توسعه سلامت اجتماعی) و زیست‌محیطی (مدیریت منابع) مورد توجه قرار گرفته‌اند. همچنین، «توانمندسازی» به‌عنوان ابزارهایی برای ارتقای وضعیت روستاها مطرح شده‌اند، که نشان‌دهنده رویکردی غیرمستقیم به توسعه اقتصادی در این مناطق است. با این همه، شرایط موجود نشان

می‌دهد که توجه به «کشاورزی»، به‌عنوان نقش اصلی، بیشتر در قالب اهداف کلی مورد توجه قرار گرفته و کمتر به‌صورت یک اولویت راهبردی و مستقل در کنار احکام قانونی مرتبط با روستا مورد توجه بوده است. این زمینه می‌تواند منجر به عدم هم‌راستایی کامل بین اهداف کلان برنامه و نیازهای واقعی اقتصادی و معیشتی در جوامع روستایی کشورمان شود. بنابراین، با توجه به نتایج پژوهش حاضر، می‌توان پیشنهادهای زیر را ارائه کرد:

- با توجه به یافته‌های پژوهش، تراکم شبکه میان کنشگران مسئول در توسعه روستایی پایین ارزیابی شده است. در این زیمنه، لازم است که با تشکیل کارگروه‌های مشترک، ایجاد مسئولیت‌ها و سازوکارهای جدید، هماهنگی بیشتری در میان کنشگران ایجاد شود.
- برخی از نهادهای محلی از جمله دهیاری‌ها، شوراهای اسلامی و .... در مناطق روستایی به‌صورت حاشیه در برنامه هفتم پیشرفت مورد توجه قرار گرفته‌اند. از این‌رو، شایسته است که در بازنگری قوانین و آیین‌نامه‌های اجرایی، اختیارات، مسئولیت‌ها و مشارکت این نهادها در تصمیم‌گیری، اجرا و پایش برنامه‌های توسعه روستایی افزایش یابد. این زمینه موجب می‌شود که از تمرکزگرایی برنامه کاسته شود.
- در برنامه هفتم پیشرفت، برخی از احکام قانونی با چندین کنشگر و با اختیارات و مسئولیت‌های یکسان بیان شده‌اند. در این زمینه، لازم است که حدود مسئولیت، اختیارات و نحوه همکاری این نهادها در برنامه به‌صورت دقیق مشخص شود. این زمینه موجب می‌شود که از تداخل وظایف و ناهماهنگی کنشگران در اجرای برنامه جلوگیری شود.
- بر اساس نتایج پژوهش حاضر، ارتباط میان برخی از موضوعات و ابعاد توسعه روستایی (از جمله بعد نهادی- حکمرانی) محدود است. بنابراین، شایسته است که در تدوین برنامه‌ها، پیوند میان ابعاد با طرح برنامه‌های جدید تقویت شود. این موضوع موجب می‌شود که سیاست‌ها به‌صورت یکپارچه و مکمل یکدیگر طراحی و اجرا شوند.
- با وجود اهمیت بخش کشاورزی در معیشت روستایی، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که این بخش بیشتر در قالب اهداف کلی مطرح شده است. از این‌رو، لازم است که در بازنگری برنامه‌ها، سیاست‌های مرتبط با کشاورزی، زنجیره ارزش، صنایع تبدیلی، اشتغال روستایی و کسب‌وکارهای محلی به‌صورت مستقل و با پیوندهای نهادی قوی‌تر مورد توجه قرار گیرند.
- در پژوهش حاضر، از رویکرد تحلیل شبکه‌های اجتماعی (SNA) برای بررسی و شناخت کنشگران و احکام قانونی در برنامه هفتم پیشرفت استفاده شده است. از این‌رو، به‌کارگیری این رویکرد

به‌عنوان یکی از ابزارهای ارزیابی برنامه‌ها در سطوح ملی و استانی نیز برای شناسایی و اصلاح ضعف‌های ساختاری ضروری می‌نماید.

منابع

1. Abbasi, A., Hossain, L., & Leydesdorff, L. (2012). Betweenness centrality as a driver of preferential attachment in the evolution of research collaboration networks. *Journal of Informetrics*, 6(3), 403-412. DOI: 10.1016/j.joi.2012.01.002.
2. Amirentekhabi, S., Javan, F. & Javid, L. (2019). An analysis of rural habitations in country's development plan: a case study of economic-social plans after the Islamic Revolution of Iran (1989-2016). *Socio-Cultural Strategy*, 7(4), 35-72. DOR: 20.1001.1.22517081.1397.7.4.2.7. [In Persian]
3. Asadifard, R., & Tabatabaeian, S. H. (2017). Shamtak Network's failure and its lessons to Emerging S&T Networks. *Journal of Science and Technology Policy*, 10(1), 1-17. DOR: 20.1001.1.20080840.1396.10.1.1.0. [In Persian]
4. Azkia, M., & Dibaaji Foroushani, Sh. (2017). A critique of rural development programs in Iran. *Journal of Social Studies and Research in Iran*, 5(1), 103-125. [In Persian]
5. BadrI, S. A., Rezvani, M., & Khodadadi, P. (2019). Designing a pattern for challenges of spatial policy-making formulation in Iran's rural regions. *Majlis and Rahbord*, 26(99), 5-34. Available at https://nashr.majles.ir/article_334_2f2b265625d76a6704b08093c652fd79.pdf. [In Persian]
6. Barca, F., McCann, P., & Rodríguez-Pose, A. (2012). The case for regional development intervention: place-based versus place-neutral approaches. *Journal of Regional Science*, 52(1), 134-152.
7. Bastani, S., & Raeisi, M. (2012). Network analysis method using whole-network approaches in the study of open-source communities. *Iranian Journal of Social Studies*, 5(2), 31-57. [In Persian]

8. Bentley, G., & Pugalis, L. (2014). Shifting paradigms: people-centred models, active regional development, space-blind policies and place-based approaches. *Local Economy*, 29(4-5), 283-294.
9. Bincy, K., Logaraj, M., & Anantharaman, V. V. (2022). Social network and its effect on selected dimension of health and quality of life among community dwelling urban and rural geriatric population in India. *Clinical Epidemiology and Global Health*, 16, 101083. DOI: 10.1016/j.cegh.2022.101083.
10. Celata, F., & Coletti, R. (2014). Place-based strategies or territorial cooperation? Regional development in transnational perspective in Italy. *Local Economy*, 29(4-5), 394-411.
11. Chigbu, U. E. (2012). Village renewal as an instrument of rural development: evidence from Weyarn, Germany. *Community Development*, 43(2), 209-224. DOI: 10.1080/15575330.2011.575231.
12. Ebrahimi, K., Azar, A., & Chitsazian, A. (2021). Designing a quality assessment model for e-government services: a case study of government service centers. *Journal of Production and Operations Management*, 11(1), 89-109. DOI: 10.22108/jpom.2020.121911.1250. [In Persian]
13. Farzi Moolan, S. (2013). Revolution and rural development: an examination of rural development policies in the First to Fourth Development Plans and an evaluation of their relationship with the goals of the Islamic Revolution. Master's Thesis in Sociology of the Islamic Revolution, Imam Khomeini and Islamic Revolution Research Institute affiliated with the Institute for Compilation and Publication of the Works of Imam Khomeini, Tehran. [In Persian]
14. Ghorbani, M., Mohammadian, S., Heidari, A., & Rahimi, M. (2025). Analyzing institutional power in the governance network of desert regions: applying the social network analysis approach. *Journal of Desert Ecosystem Engineering*, 14(47), 1-15. [In Persian]
15. Gorgani, S. A., Heydarvand, M., Amiri, S., & Haghighi, P. (2022). Analysis and evaluation of social capital of micro-groups for sustainable rural development with a network analysis approach: a case study of Razavi

Khorasan province, Bakharz County. *Journal of Housing and Rural Environment*, 40(176), 1-15. [In Persian]

16. Guinjoan, E., Badia, A., & Tulla, A. F. (2016). The new paradigm of rural development: theoretical considerations and reconceptualization using the 'Rural Web'. *Boletín de La Asociación de Geógrafos Españoles*, 71, 495-500.
17. Hassanabadi, D., Hajalizadeh, A., & Heydarvand, M. (2018). Evaluation of stakeholders' network's social capital for sustainable local development. *Journal of Range and Watershed Management*, 70(1), 71-86. [In Persian]
18. Hillier, J. (2009). Shadows of power: an allegory of prudence in land-use planning. Translated by K. Poladi. Jame'e Mohandesan e Moshaver-e Iran, Tehran. [In Persian]
19. Horlings, L. G., Roep, D., & Wellbrock, W. (2018). The role of leadership in place-based development and building institutional arrangements. *Local Economy*, 33(3), 245-268.
20. Kapucu, N., & Garayev, V. (2013). Designing, managing, and sustaining functionally collaborative emergency management networks. *The American Review of Public Administration*, 43(3), 312-330. DOI: 10.1177/0275074012444719.
21. Kunstelj, M., Jukic, T., & Vintar, M. (2009). How to fully exploit the results of e-government user surveys: the case of Slovenia. *International Review of Administrative Sciences*, 75(1), 117-149.
22. Mitchell, J. (1969). The concept and use of social networks. In: J. Mitchell, (Ed.) Social networks in urban situations. Manchester University Press, Manchester.
23. Mitchell, T. R. (1982). People in organizations: an introduction to organizational behavior. McGraw-Hill, New York.
24. Mohammadi-Kangarani, H., & Hosseinzadeh, M. (2017). Examination of the structure and distribution of power among responsible institutions in the Fifth Development Plan using the social network analysis approach. *Public Policy Quarterly*, 2(4), 89-107. DOI: 10.22059/ppolicy.2017.60835. [In Persian]

25. Murdoch, J. (1998). The spaces of actor-network theory. *Geoforum*, 29(4), 357-374. DOI: 10.1016/s0016-7185(98)00011-6.
26. Musiolik, J., & Markard, J. (2011). Creating and shaping innovation systems: formal networks in the innovation system for stationary fuel cells in Germany. *Energy Policy*, 39(4), 1909-1922. DOI: 10.1016/j.enpol.2010.12.052.
27. Nasire Zare, S., & Riahi, V. (2023). Analysis of the conformity of rural planning studies with the challenges of rural areas in Iran. *Journal of Rural Research*, 13(2), 246-261. DOI: 10.22059/jrur.2022.334728.1700. [In Persian]
28. Nasire Zare, S., & Riahi, V. (2024). Analysis of scientific cooperation networks in the Journal of Spatial Economics and Rural Development. *Journal of Spatial Economics and Rural Development*, 12(43), 19-36. DOI: 10.22059/jrur.2022.334728.1700. [In Persian]
29. Nikzad, M., Jamali, H. R., & Hariri, N. (2011). Patterns of Iranian co-authorship networks in social sciences: a comparative study. *Library & Information Science Research*, 33(4), 313-319. [In Persian]
30. Prager, K., Nienaber, B., Neumann, B., & Phillips, A. (2015). How should rural policy be evaluated if it aims to foster community involvement in environmental management? *Journal of Rural Studie*, 37. DOI: 10.1016/j.jrurstud.2014.12.006.
31. Pugalis, L., & Gray, N. (2016). New regional development paradigms: an exposition of place-based modalities. *Australasian Journal of Regional Studies*, 22(1), 181-203. Available at https://www.anzrsai.org/assets/Uploads/PublicationChapter/AJRS-22.1-pages-181-to-203.pdf.
32. Saemipour, H., Malekian, A., & Ramazanzadeh Lesboei, M. (2021). Investigating social capital of stakeholder network for achieving sustainable rural development (case study: Telubinn village, Mianeh County, Semnan province). *Journal of Range and Watershed Management*, 2, 1-15. [In Persian]

33. Saidi, A., Talesh, M., & Zia Nooshin, M. M. (2018). Analysis of the organizational network affecting rural sprawl in the rural settlements around Hamedan. *Rural Studies*, 8(3), 454-469. DOI: 10.22059/JRUR.2017.63471. [In Persian].
34. Sheikh Alishahi, A., Mohammadifar, N., & Shah-Mohammadi Mehrjerdi, A. (2025). The place of rural development in the development plans of the Islamic Republic of Iran (With emphasis on the Fifth and Sixth Development Plans). *Iranian Contemporary Government Studies*, 10(4), 161-188. [In Persian]
35. Sivakumar, B. (2011). Global climate change and its impacts on water resources planning and management: assessment and challenges. *Stochastic Environmental Research and Risk Assessment*, 25(4), 583-600.
36. Soheili, F., & Osareh, F. (2013). Concepts of centrality and density in scientific and social networks. *Librarianship and Information Organization Studies*, 24(3), 92-108. Available at https://nastinfo.nlai.ir/article_64_c23b35942d522446cc1b2ad2402ec73c.pdf. [In Persian]
37. Varga, A. (2017). Place-based, spatially blind, or both? Challenges in estimating the impacts of modern development policies: the case of the GMR policy impact modeling approach. *International Regional Science Review*, 40(1), 12-37.
38. Wang, Y., Zhang, Q., Li, Q., Wang, J., Sannigrahi, S., Bilsborrow, R., & ..., & Song, C. (2021). Role of social networks in building household livelihood resilience under payments for ecosystem services programs in a poor rural community in China. *Journal of Rural Studies*, 86, 208-225.